

Principper for udarbejdelsen af registre og register til – samt udtog af – tingbøger og dombøger

AF POUL RASMUSSEN

De danske tingbøger og dombøger er kilder af høj karat, men det er vanskeligt for forskningen at udnytte materialet på grund af dets omfang. I fortsættelse af et tidligere indlæg redegør arkivar Poul Rasmussen, Viborg, for, hvordan man kan gribe problemet an, navnlig ved at udarbejde referater og lave uddrag af tingbøgerne.

I Fortid og Nutid XXIII s. 183–87 har overlærer Valdemar Andersen offentliggjort et forslag til registrering af de danske tingbøger. Da redaktionen gerne vil have dette forslag suppleret med andre historikers betragtninger, skal der i det følgende fremsættes nogle bemærkninger om metoder, efter hvilke det rige materiale, tingbøger og dombøger indeholder, kan gøres tilgængeligt for forskningen. Skal registreringen af tingbøgerne have virkelig betydning, må den indrettes således, at man kan bruge registreringskortene til samtlige tingbøger i én arbejdsgang. Det bliver altså nødvendigt, at man forsyner alle kort med betegnelser for retskreds og tingbog, og at man udvider det af Valdemar Andersen foreslåede topografiske nummersystem, så det omfatter hele landet. Desuden må talkoden suppleres med en hulkode el. lign., således at man hurtigt ad mekanisk vej kan finde frem til alle kort med de samme tal. Valdemar Andersen foreslår, at man henviser til de enkelte sager ved at anføre datoerne for deres behandling på tinge. Da referatet af et retsmøde kan fylde mange sider, og da det i de fleste tingbøger kun markeres (nogenlunde) tydeligt, når referatet af et retsmøde afløser referatet af et andet, medens referaterne af de forskellige sager, der behandles på det samme retsmøde, kun adskilles ved linjeskifte, er denne form for henvisninger ikke god. Hvis ikke alle en tingbogs blade er forsynet med folierings- eller pagineringsstal, kan den, der vil udarbejde registre til en tingbog, utvivlsomt formå det pågældende landsarkiv til at tilføje de tal, der mangler. Om det centrale punkt i Valdemar Andersens forslag, emnelisten, vil alene de etnologer, retshistorikere m. fl., der skal bruge registrene videnskabeligt, kunne have en mening, som fortjener at blive hørt.

Antallet af bevarede tingbøger er stort, mange er tykke protokoller på flere hundrede tæt beskrevne sider, og en del er vanskelige at læse, i alt fald så længe

man ikke er fuldt fortrolig med skrivers hænder. Tænker man sig, at der var udarbejdet registerkort til alle landets tingbøger, vil den, der skal behandle et blot nogenlunde almindeligt emne, således – registerkortene til trods – være stillet over for en ul selig opgave. En extenso-udgivelse af alle tingbøger ville naturligvis spare forskerne for l sevanskelighederne og arbejdet med at rekvirere tingbøgerne og med at finde frem til de steder i tingbøgerne, som de skal bruge. Men da de fleste sager blev behandlet på flere retsmøder, fritages de ikke derved for at slå op på flere forskellige steder. De undgår heller ikke de mange gentagelser i de forskellige vidneudsagn eller de overflødige ord og de ufuldstændige grammatiske konstruktioner, der præger sprogbrugen i datidens tingbøger. Hertil kommer, at antallet af bevarede tingbøger er så stort, at der ikke vil kunne skaffes penge og arbejdskraft til extenso-udgaver af dem alle, i det mindste ikke f r teknikken er nået så vidt, at ord- og bogstavret udgiverarbejde kan overlades til en maskine. Når man vil gøre tingb gerens materiale lettere tilgængeligt, bliver udarbejdelsen af register og af forkortede og bearbejdede udgaver derfor for de fleste tingb gers vedkommende en opgave, der bør l ses j vnside med registreringerne.

Medens nuværende rigsarkivar Johan Hvidtfeldt var chef for Landsarkivet for Nørrejylland, udarbejdede han nogle principper for affattelsen af register til domb gerens og tingb gerens procesreferater. Efter disse principper skal registerne bestå af to dele, nemlig et udførligt referat af st vnem l og saggivelse og en ord-, men ikke bogstavret gengivelse af domskonklusionen bortset fra indledningsformularer o. lign. St vnem l, saggivelse og domskonklusion er ubestrideligt de vigtigste del af en retstr tte og indeholder tilsammen det, der er sagens juridiske kerne. Den, der kender disse tre afsnit af en proces, ved altså, hvad vedkommende retssag drejer sig om, og han lettes betydeligt i sit arbejde, hvis han ønsker at l se og forstå hele sagen. Rent teknisk er det en stor fordel ved ovennævnte principper, at de lader formale kriterier afgøre, hvad der skal medtages i registerne. Derved undgår man skøn og vilkårligheder og spares for mange vanskeligheder.

Der findes en del tingbøger og dombøger, der ganske vist ikke fortjener at blive udgivet in extenso, men som er så gamle eller indeholder fyldige referater af så mange betydningsfulde retssager, at det vil være naturligt, at man for deres vedkommende ikke nøjes med de knappe register, men offentliggør mere udførlige udtog af deres retssager. Til vejledning ved affattelsen af sådanne udtog af procesreferater har landsarkivet i Viborg efter samråd med rigsarkivaren udarbejdet følgende regler: De ofte meget vidtløftige indlæg fra sagernes parter medtages ikke. Disse indlæg havde nemlig ingen værdi som juridiske beviser, og de indeholder som regel intet kulturhistorisk værdifuldt stof, som ikke også findes i de i sagen aflagte vidnesbyrd. Af st vnem lene, saggivelserne, vidneforklaringerne, de citerede domme, de for retten fremlagte dokumenter og domskonklusionerne udelades navnene på vidner og fuldmægtige og på alle, der udøvede officielle retslige funktioner såsom retsbetjente, nævninger, stokkem nd, st vnings-

mænd og synsmænd. Desuden udelades alle saglige og verbale gentagelser. Har flere vidner således beskrevet den samme tildragelse, refereres den udførligste skildring, og kun væsentlige afvigelser omtales. De egentligt meningsdannende ord bevares så vidt muligt, men ordstillingen, tegnsætningen og ordenes bøjningsformer og syntaktiske konstruktioner såvel som anvendelsen af hjælpeverber, forholdsord, bindeord o. lign. lempes efter nutidens sprogbrug. Ligesom tilfældet er med de ovenfor omtalte regester, benyttes der foruden de traditionelle en række forkortelser, der alle opløses i en forkortelsesliste. Stednavne, der betegner mindre områder end købstæder og herreder, og ord, der ikke findes i nyere dansk, gengives bogstavret. I øvrigt følges moderne retskrivnings regler. Vidneforklaringer, dokumenter og domme refereres i kronologisk rækkefølge. Erfaringen har vist, at udtog, der affattes efter disse regler, ikke fylder mere end ca. en tredjedel af en extenso udgaves sider. Ikke desto mindre er de så udførlige, at de vil kunne benyttes som grundlag for en i alt væsentligt udtømmende registrering af de pågældende tingbøger og dombøger.

Tingbøgerne består ikke af procesreferater alene. Foruden forskellige officielle bekendtgørelser, som er uden interesse, indeholder de landsbysamfundenes vider og vedtægter, forbud og påbud, der er udstedt af den stedlige øvrighed eller af private personer, skøder og tinglæste forlig og kontrakter, skifte-, taksations- og udlægsforretninger, afhjemlinger af syn og stokkevidner angående forskellige personers vandel og økonomiske forhold, efterlysninger og fremlysninger af genstande, dyr og personer, anmeldelse om nedlagte ulve m. m. Hovedindholdet af disse indførsler bør gengives efter regler, som svarer til dem, der gælder for processerne.

I vore dage har man i xeroxkopierne fået en god og meget billig form for fotografisk gengivelse af tekster. Et passende antal xeroxkopier af tingbøgerne og dombøgerne vil selvsagt være et meget nyttigt supplement til regesterne og udtogene.

Poul Rasmussen